

Täysistunto

Torstai 24.5.2018 klo 16.02—19.12

4. Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2017

Kertomus K 4/2018 vp

Lähetekeskustelu

Toinen varapuhemies Tuula Haatainen: Lähetekeskustelua varten esitellään päiväjärjestyksen 4. asia. Puhemiesneuvosto ehdottaa, että asia lähetetään perustuslakivaliokuntaan.

Keskustelu

17.01 Valtioneuvoston oikeuskansleri Tuomas Pöysti (esittelypuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Pohjoismaiseen kansanvaltaiseen oikeusvaltioon kuuluu vahvuutena hallituksesta ja tuomioistuinlaitoksesta riippumaton ylin laillisuusvalvonta. Jo vuodesta 1714 lukien oikeuskansleri on ollut turvaamassa lain toteutumista. Tänäpä oikeuskansleri on hallitusvaltaan nähden riippumaton perustuslaillinen instituutio, joka turvaa ja edistää demokraattisen oikeusvaltion sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Esittelen nyt perustuslaissa säädetyn oikeuskanslerin kertomuksen oikeuskanslerin virkatoimista ja lain noudattamista koskevista havainnoista eduskunnalle.

Oikeuskanslerin kertomuksesta ja tehtävästä avautuukin laaja näkökulma perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen ja edistymiseen sekä oikeusvaltion toteutumiseen yksilön arjen oikeudellisista ongelmista aina lainsäädännön laadun ja hallitusten esitysten perustuslainmukaisuuden ja oikeuksien toteutumisen rakenteellisiin kysymyksiin ja esteisiin. Kertomuksen rakenne noudattaa perinteitä, mutta kertomuksen sisällössä näkyy kehittyvä laillisuusvalvonta.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin välisen työnjaon ja yhteistyön kehittämiseen on nyt tartuttu. Oikeusministeriö on eduskunnan oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin, allekirjoittaneen, kesken erittäin hyvässä yhteistyössä valmistellut työryhmää kehittämään oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin yhteistyötä ja työnjakoa. Nyt käsittelen tulevassa kertomuksessa omassa puheenvuorossani tämän työnjaon kehittämisen ja yhteistyön jatkokehittämisen lähtökohtia.

Perustuslaki jo sanamuodollaan ilmentää suuntaviivat jatkotyölle. Tärkeää onkin tämän käytännön työnjaon ja yhteistyön kehittäminen kummankin ylimmän laillisuusvalvojan vahvuuksien näkökulmasta.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin vahvuuksiin kuuluu muun muassa valtioneuvoston ja tasavallan presidentin toimien laillisuusvalvonta ja tähän liittyen mahdollisuus ennakolliseen säädösvalvontaan ja riippumattomaan oikeudelliseen neuvontaan.

Toinen selkeä vahvuusalue oikeuskanslerilla on oikeudenhoidon laajassa merkityksessä valvonta. Oikeuskanslerille kuuluu perustuslaissa tarkoitettujen tuomareiden virkarikos-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 55/2018 vp

syytteitä koskevien asioiden lisäksi lakisääteisenä erityistehtävänä asianajajien, yleisten oikeusavustajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien valvonta ja nimenomaan valvontajärjestelmän toimivuuden varmistaminen ja palveluiden käyttäjien oikeusturvan huomioiminen.

Edelleen vahvuuksiin kuuluu mahdollisuus yhdistää tuomioistuinten ja hallinnon valvonta ja siten saatava kuva arjen ongelmista ja pulmista valtioneuvoston ja tasavallan presidentin tasolla tapahtuvaan laillisuusvalvontaan ja säädösten valmistelun kysymyksiin. Omassa puheenvuorossani olenkin keskittynyt nimenomaan kysymyksiin, jotka liittyvät luottamukseen ja lakiin ja hyvään lainvalmistelutapaan.

Arvoisa puhemies! Luottamus lakiin ja hyvään lainvalmistelutapaan on yhteiskuntamme arvokkaimpia yhteisöllisen pääoman ulottuvuuksia. Ylimmän valtiollisen päätöksenteon on niin hallituksessa kuin eduskunnassa tarpeen olla sujuvaa, mille perustuslainmukaisuus ja laillisuus antaa välttämättömän ja erittäin hyvän pohjan. Tätä sujuvuutta tuo osaltaan hyvän lainvalmistelutavan noudattaminen, ja siinä myöskin oikeuskanslerin aktiivinen ote ja rooli voivat olla hyödyksi ja ovat ylläpitämässä sitä, että yhteiskuntamme perusrakenteet toimivat. Samoin tämä luo pohjaa eduskunnan perustuslakivaliokunnalle sen hoitaessa perustuslaissa säädettyä tehtäväänsä lausua eduskunnassa olevien lakiesitysten perustuslainmukaisuudesta.

Uudistuksena olemme tämän vuoden alusta ottaneet käyttöön hallituksen esitysten ennakotarkastusmenettelyn hyvissä ajoin ennen hallituksen esitysten tuomista valtioneuvoston yleisistunnossa päätettäväksi. Tämä tässä vaiheessa voidaan kohdistaa lähinnä perus- ja ihmisoikeuksien sekä hyvän hallinnon toteutumisen ja demokraattisen oikeusvaltion toimivuuden kannalta merkittävimpiin hallituksen esityksiin. Hieman suppeammin voimme käsitellä esityksiä, jotka ovat poikkeuksellisen laajoja eli joissa on yli sata pykälää tai 250 sivua. Tämä menettely antaa mahdollisuuden myös esittää suosituksia hallituksen esityksen ja sen suhteen perustuslakiin ja kansainvälisiin perus- ja ihmisoikeuksiin arvioinnista ja toteuttamisesta esityksen parantamiseksi, joittenka toteuttaminen luonnollisesti on sitten eduskunnalle vastuunalaisen hallituksen asiana. Toivon, että aikaa myöten tämä menettely näkyy oikeudellisesti parempina esityksinä täällä eduskunnassa ja laajaa yhteiskunnallista osallisuutta ja hyvää vaikutusarviointia toteuttavan valmisteluprosessin parempana toteutumisena.

Apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen puolestaan tarkastelee puheenvuorossaan oikeuskanslerin tarkastustoimintaa yhtenä laillisuusvalvonnan keinona. Laillisuusvalvontahan voi olla virheitä korjaavaa ja hyvittävää, yksittäisen asian perusteella yleistettäviä tulkintoja esittävää, mutta myöskin ennalta ehkäisevää, ohjaavaa, ja se voi puuttua rakenteisiin ja systeemiin virhetilanteisiin, ja tässä tarkastusmenettely on yksi asia.

Arvoisa puhemies! Oikeuskanslerinviraston viime vuosi oli työteliäs. Kantelut ovat vain yksi osa meidän työtämme, mutta niitä tuli vireille ennätysmäärä, 2 346 kappaletta. Onnistuimme ratkaisemaan 2 381 kappaletta, ja viime vuoden lopussa ei ollut vireillä yhtään kanteluasiaa, joka olisi ollut yli vuoden vireillä. Keskimääräinen käsittelyaika oli meillä 8,7 viikkoa ja mediaani oli 3,2 viikkoa, eli me pyrimme heti arvioimaan, antaako tämä kantelu aiheita toimenpiteisiin, ja käynnistämään mahdolliset selvitykset nopeasti, ja mikäli se ei anna aiheita toimenpiteisiin, pystytään myöskin ratkaisemaan asia nopeasti. Noin 50 prosenttia ei edellyttänyt varsinaisia oikeuskanslerin toimia. Niistä kyllä ilmenee se, että oikeuskansleriin luotetaan, mutta odotukset ovat välillä liian korkeita. Saattaa olla esimer-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 55/2018 vp

kiksi pyrkimyksiä lainvoimaisen tuomioistuinratkaisun tai sitten esimerkiksi eduskunnan lainsäädäntövallan käytössä tehtyjen ratkaisujen muuttamiseen.

Kertomuksen teemoittaisista luvuista ilmenee, miten olemme edistäneet perus- ja ihmis-oikeuksien toteutumisen edellytyksiä ratkaisutoiminnassamme. Edelleen meidän toimenpiteitämme vaativia isoja asiaryhmiä ovat asioiden käsittelyn viivästyminen ja viivästykset ja menettelyvirheet asiakirjojen ja tietoineistojen antamisessa julkisuuteen. Ja nyt tulee enemmän esille myöskin digitaalisten palveluiden saatavuuteen ja toimivuuteen liittyviä kysymyksiä, muun muassa työhallinnon osalta, jotka ovat työn alla.

Arvoisa puhemies! Oikeuskanslerin kertomus virkatoiminnasta ja lain noudattamista koskevista havainnoista kertoo siitä, miten oikeuskansleri toimii aktiivisesti kansanvaltaisen oikeusvaltion turvaajana, ja kertoo myöskin oikeusvaltion tilasta ja arjen ongelmista. Jätän kunnioittaen tämän kertomuksen eduskunnassa keskusteltavaksi ja olemaan tukena sille, että rakennamme yhteiskuntaa, joka perustuu luottamukselle ja luottamukselle lain toteutumiseen.

17.09 Merja Mäkisalo-Ropponen sd: Arvoisa puhemies! Meillä olisi juuri nyt paljon aihetta keskustella lainsäädäntötyön laadusta, sillä huolenaiheita on todella paljon. Keskustelua tulisi käydä muun muassa siitä, minkälaiset mahdollisuudet kullakin kansanedustajalla on tehdä työtään huolellisesti ja hyvin.

Mutta nyt siis käsitellään oikeuskanslerin kertomusta vuodelta 2017, ja otan siitä esille vain yhden asian:

Oikeuskansleri on ottanut kertomuksessa sivulla 107 kantaa kansanedustajien kirjallisten kysymysten vastausaikoihin. Taustalla tähän on parin vuoden takaa oma henkilökohtainen havaintoni, että pahimmillaan vastauksen saaminen ministeriltä kesti jopa 50—60 vuorokautta, kun vastaustenantoaika virallisesti on 21 vuorokautta. Kyselin kollegoilta tästä asiasta, ja moni kertoi odottaneensa vastauksia huomattavasti pidempään kuin tämän kolme viikkoa. Keskusteluissa kollegoiden kanssa tuli esille myös se, että viivästymiset ovat tyypillisimpiä tietyissä ministeriöissä, ei siis kaikissa.

Tein asiasta yhdessä 42 muun edustajan kanssa toimenpidealoitteen, jossa ehdotimme toimenpiteitä kirjallisten kysymysten aikataulujen varmistamiseksi ja vastausten laadun turvaamiseksi, ja puhuin tästä asiasta myös silloiselle oikeuskanslerille. Olen nyt erittäin tyytyväinen, että asiaan kiinnitettiin huomiota, sillä kirjallinen kysymys on kansanedustajalle tärkeä työväline. Kirjallisia kysymyksiähän tekevät sekä hallituksen että opposition kansanedustajat, mutta toki se on erityisen tärkeä työväline opposition kansanedustajille. Kuten tässä oikeuskanslerin kertomuksessakin todetaan: ”Eduskunnalla on oikeus saada tarvitsemiaan tietoja hallituksen ja sen alaisten viranomaisten toiminnasta. Kansanedustajille kirjalliset kysymykset ovat osa tätä tiedonsaantioikeutta. Sitä kautta toteutuu myös eduskunnalle kuuluva tehtävä valvoa valtioneuvoston toimien lainmukaisuutta. Kirjallinen kysymys on demokratian toteutumisen kannalta merkittävä instrumentti.” Näin siis tässä oikeuskanslerin kertomuksessa sanotaan.

Käsittääkseni nyt ministeriöt ovat pysyneet melko hyvin 21 vuorokauden aikarajassa, mutta edelleen haluan kritisoida vastausten laatua. Tälläkin hetkellä pöydälläni on kirjallisen kysymyksen vastaus, jonka kohdalla mietin, lähettäisinkö sen uudelleen vastattavaksi, sillä siinä ei ole vastattu kysymykseeni, vaikka määrällisesti tekstiä on sangen runsaasti. Tämä ei siis ole ensimmäinen kerta, sillä olen aiemminkin joutunut lähettämään kysymyksiä uudelleen vastattavaksi sen takia, ettei tuotettu teksti vastaa kysymykseeni. Vastausten

Pöytäkirjan asiakohta PTK 55/2018 vp

laadussa tuntuu olevan myös ministeriökohtaisia eroja. Joistakin ministeriöistä tulee aina hyvin asialliset ja hyvät vastaukset, ja joissakin ministeriöissä tuntuu laatu olevan toisenlaista. Toivon siis asiaan edelleen kiinnitettävän huomiota. Eikö kannattaisi vastata kerralla kunnolla? Minä ainakin koen, että minulla on oikeus saada vastaus siihen, mitä minä kysyn. — Kiitos.

17.13 Antero Laukkanen kd: Arvoisa rouva puhemies! Tämä oikeuskanslerin vuosikertomus on aina hyvin mielenkiintoinen luettava, ja se kertoo hyvin paljon meidän yhteiskuntamme erityisesti lainsäädäntöön liittyvästä toiminnasta ja sen toteutumisesta.

Täällä nostaisin nyt esille sen, kun täällä pohditaan aika paljon tätä lainvalmistelun tasoa ja toteutumista ja otetaan myös hyvin paljon kantaa tähän nyt käsillä olevaan isoon sote-uudistukseen ja maakuntauudistukseen ja kerrotaan näistä lausunnoista, joita oikeuskansleri on antanut. Täällä todetaan muun muassa sivulla 14: ”Oikeusvaltio ei ole nykyään vain muodollista lainmukaisuutta. Nykyisessä oikeusvaltiossa kaikella julkisella vallankäytöllä on kansanvaltainen perusta. Siinä perus- ja ihmisoikeudet muodostavat lainsäädännön ja sen soveltamisen arvoperustan, joka ohjaa lainsäätäjän ja muun julkisen vallan toimintaa. Puhutaan perus- ja ihmisoikeusvelvoitteisesta oikeusvaltiosta.” Sitten täällä luetellaan nämä kuusi periaatetta, joilla Eurooppa-tasoisestikin nähdään, miten hyvä oikeusvaltio kehittyy. Sitten totean täältä vielä: ”Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on määritelty laille ja lainalaisuudelle sekä oikeusvarmuudelle tärkeitä lisäkritereitä, jotka tuovat oikeusvaltioon lisää sisällöllistä ulottuvuutta. Lain tulee olla saatavilla ja saavutettavissa sekä selkeää ja ymmärrettävissä, ja lakiin perustuvien oikeudellisten ratkaisujen tulee olla ennustettavissa ja ennakoitavia.” Nämä ovat todella merkittäviä kriteerejä.

Tällä hetkellä, kun olen kolme vuotta nyt istunut tuolla lakivaliokunnassa ja täällä istunnoissakin kuunnellut laajasti muista valiokunnista erilaisia puheenvuoroja, hieman olen huolissani siitä, minkälaista lainvalmistelua tässä tämän eduskunnan aikana on tehty, minkälaista lainvalmistelua hallitus tuo meille ja minkälaisilla tavoitteilla. On ollut aika paljon esityksiä, joissa tavoitteena ovat olleet fiskaaliset tavoitteet, sitten on ollut sellaisia esityksiä, joilla on vahva poliittinen tavoite, ja on sellainen vaikutelma jäänyt, että monessa kohdassa loppuun saakka ei ole näitä esityksiä mietitty, mistä kertoo myös se, että aika monta esitystä on vedetty takaisin. Pidän hyvänä sitä, että oikeuskansleri yhä huolellisemmin puuttuu tähän ja sanoo ja valvoo sitä, että lainvalmistelun taso säilyy.

Sitten täällä kiinnitetään huomiota arviointineuvoston suosituksiin ja sanotaan näin, että ”oikeuskanslerin valvonnassa seurataan, miten arviointineuvoston suosituksia on huomioitu lainvalmistelussa”. Me olemme saaneet nyt viimeisimpänä kuulla selkeän kannanoton siitä, että esimerkiksi nyt meneillään oleva, käsittelyssä oleva sote-uudistus ei täyttäisi-kään niitä taloudellisia odotuksia, jotka on annettu ymmärtää, että se tuottaisi. Mielenkiinnolla tulen seuraamaan ensi vuoden kertomusta, jossa sitten arvioidaan, miten tämä asia on mennyt, ja sitten tulevana vuosina myös.

”Perustuslainmukaisuutta varmistavat useat menettelyt” on täällä hyvin mielenkiintoinen osio, ja täällä on tämä pohdinta, kuka käyttää perustuslakia ja mihin tarkoitukseen ja pitäisikö olla oma perustuslakituomioistuin ja niin edelleen. Tämä keskustelu varmaan elää tässä.

Jälleen kerran totean vain sen, että tämä on erittäin hyvä ja mielenkiintoinen kertomus, ja mielenkiinnolla kuuntelen tässä muita puheenvuoroja.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 55/2018 vp

17.18 Jani Mäkelä ps: Arvoisa puhemies! Kiitokset oikeuskanslerille vuoden 2017 vuosikertomuksesta. Se on yksityiskohtainen ja kattava kertomus. Tässä salissa haluan lausua kiitokset siitä, että kanteluiden ratkaisuaajat ovat kolmena viimeisenä vuotena lyhentyneet, niin kuin kansleri omassa puheenvuorossaan sanoikin. Ylipäänsä oikeusjärjestelmämme yksi suurimmista epäkohdista ovat pitkät käsittelyajat, jotka voi usein katsoa perustellusti kohtuuttomiksi, ja nyt raportin mukaan käsittelyajat ovat puolittuneet verrattuna vuoden 2014 ratkaisujen käsittelyaikoihin ollen nyt mediaaniajaltaan 3,2 viikkoa. Se kuulostaa jo kohtuulliselta. Sitäkin voi pitää hyvänä asiana, että vuoden 17 lopussa yksikään asia ei ollut ollut vireillä yli vuotta. Tämä on hyvä suunta ja on omiaan parantamaan kansalaisten luottamusta oikeusjärjestelmään.

Lisäksi kiitän edustaja Mäkisalo-Ropposta tärkeästä puuttumisesta kirjallisten kysymysten ongelmiin. Erityisesti vastausten laatu, joka otettiin esille puheenvuorossa, on kiinnittänyt omankin huomioni. Esimerkiksi silloinkin, kun itse olin jopa hallituspuolueessa aikanaan, ministeriöiden vastausten laatu oli täysin luokaton. Siellä ei vastattu siihen, mitä kysyttiin, ja ne saattoivat kestää pidemmän aikaa kuin ohjeen mukaiset kolme viikkoa. Eli tähän on tärkeää kiinnittää huomiota jatkossakin.

17.19 Hanna Halmeenpää vihr: Arvoisa rouva puhemies! Nyt lähetekeskustelussa oleva oikeuskanslerin vuosikertomus vuodelta 2017 käsittelee laajasti eri perusoikeuksia ja eri viranomaisten toimintaa. Johdantopuheessa painotetaan muun muassa sitä, kuinka oikeusvaltio ei ole nykyään vain muodollista lainmukaisuutta. Nykyisessä oikeusvaltiossa kaikella julkisella vallankäytöllä on kansanvaltainen perusta. Siinä korostuu lainvalmistelun laatu sekä perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen.

Arvoisa puhemies! Sotesta Oikeuskanslerinviraston vuosikertomuksessa todetaan erinäisiä seikkoja. Ajankohtaisuutensa vuoksi on mielestäni paikallaan hieman tarkastella kertomuksen näitä osia. Tällä kertomuskaudella annettiin useita lausuntoja sotesta. Otan esille joitakin päähuomioita niissä esiin nostetuista ongelmista.

Maaliskuussa 2017 apulaisoikeuskansleri totesi lausunnossaan valinnanvapauslakiluonnoksesta näin: ”Esitys on keskeisiltä kohdin niin avoin, että lausunnonantajien mahdollisuus muodostaa kantansa riittävien tietojen pohjalta oli kysymyksenalainen.” Sen, että ratkaisuehdotuksia tällaisiin keskeisiin kysymyksiin valmisteltiin vielä lausuntokierroksen aikana, todettiin olevan ongelmallista valmistelun avoimuuden kannalta. Lakiluonnoksesta ei ilmeisesti ollut tarkoitus pyytää uudelleen lausuntoja ennen hallituksen esityksen antamista eduskunnalle. Apulaisoikeuskansleri piti kyseenalaisena, oliko lausunnonantajille annettu riittävästi tietoa kantansa muodostamista varten.

Lausunnossa todettiin myös, että lakiehdotusten perusteluissa todetaan, että perusoikeuksien turvaamisen näkökulmasta olisi punnittava muun muassa sitä, turvataanko järjestelmällä perusoikeudet yhdenvertaisesti koko Suomessa ja millaiset ovat maakunnan mahdollisuudet turvata palvelut viimekätisen vastuun kantajana. Kyseisen punninnan todettiin olevan luonnoksessa keskeneräinen. Apulaisoikeuskansleri katsoi, ettei asiaa voitu lopullisessa hallituksen esityksessä jättää lausunnon kohteena olevassa luonnoksessa esitettyjen keskeneräisten pohdintojen varaan. Valmiissa hallituksen esityksessä tuli esittää valtiosääntöoikeudellisesti perustellut vastaukset avoimna oleviin kysymyksiin ja johtopäätökset esityksen suhteesta perustuslakiin. Sekä asiakkaan että sosiaali- ja terveysalan toimijoiden asemaan liittyi epäselvyyksiä ja tulkintaongelmia. Lisäksi aiotun sääntelyn vaikutuksia tuli arvioida kattavammin. — Ja niin edelleen.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 55/2018 vp

Apulaisoikeuskansleri piti myös suotavana, että hallituksen esitys toimitettaisiin Oikeuskanslerinvirastoon ennakkollista tarkastusta varten hyvissä ajoin ennen sen esittelyä valtioneuvoston yleisistunnossa. Nyt olikin hyvä kuulla, että tällainen toimintatapa on entistä selvemmin otettu käytäntöön.

Arvoisa rouva puhemies! Otin tässä joitakin esimerkkejä esille tästä Oikeuskanslerinviraston vuosikertomuksesta suhteessa soteen. Sen vuoksi, että tänäänkin olemme salissa kyselytunnilla keskustelleet siitä, kuinka tämän ylimmän laillisuusvalvojan valtaa käyttävän Oikeuskanslerinviraston näkemykset ja lausunnot olisi huomioitava nyt käsittelyssä olevan lainsäädännön suhteen suhteessa maakuntauudistukseen ja sote-uudistukseen, pidän kyllä suotavana sitä, että nämä huomioidaan ja Oikeuskanslerinviraston laillisuusvalvontatyölle annetaan jatkossakin sen tarvitsema ja sen ansaitsema arvo.

17.24 Ville Skinnari sd: Arvoisa puhemies! Kiitos oikeuskanslerille hyvästä kertomuksesta ja etenkin siitä, että te olette — mistä täytyy tietysti antaa tunnustus myös hallitukselle — ottaneet esille tämän oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen työnjaon ja sen kehittämisen. Aihe, josta on puhuttu pitkään, ehkä jo vuosikymmeniä. Mutta asia on nyt taas pöydällä, ja hyvä niin.

Mutta kaiken kaikkiaan, kun tekin nyt, arvoisa oikeuskansleri, olette täällä paikalla, tietysti on hyvä pysähtyä tässä perustuslakivaliokunnankin kaiken kiireen keskellä miettimään näitä kokonaisuuksia, lainsäädäntötyötä ylipäätään, sen laatua, sen kehittämistä, mutta etenkin sitä, niin kuin kollegatkin totesivat, että lainvalmistelulla on oltava se tila, on oltava se aika ja se asiantuntemus, mitä hyvä lainsäädäntötyö valmisteluineen on ja mitä se tarvitsee.

Olisinkin nyt käyttänyt tätä tilaisuutta hyväkseni ja kysynyt teiltä: Miten te näette tämän tilanteen tänä päivänä, tässä ja nyt, niin lainsäädännön valmistelun kuin eduskuntatyönkin osalta? Onko se teidän mielestänne sellaista kuin sen pitäisi olla, ja miten te näette tulevaisuuden? Ja etenkin kysyisin: Näettekö te, että meillä Suomessa tänä päivänä on selkeä tieto siitä, mikä on valtioneuvoston rooli ja mikä on eduskunnan rooli? Koska tänäänkin, kun kuunteli tässä kyselytuntia, välillä tuntuivat vähän puurot ja vellit menevän sekaisin. Ja tietysti haluaisin vielä lopuksi kysyä: Mitä painopisteitä te näette nyt tälle vuodelle ja tulevaisuudelle? Minkä tapaisia, tyyllisiä asioita te haluaisitte painottaa suhteellisen uutena oikeuskanslerina?

17.25 Leena Meri ps: Arvoisa rouva puhemies! Kiitos oikeuskanslerille asian esittelystä. — Toivoisin, vähän jatkaakseni tuosta edustaja Skinnarin kysymyksestä, että vastaisitte siihen, että miten tätä oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen työnjakoa on tarkoitus jatkaa. Tästä vuosikertomuksesta minulle jäi vähän epäselväksi, jatkuuko se vain käytänteiden parantamisena vai aiotaanko siinä tehdä jotain säädöspohjamuutoksia. Sitä oikeastaan olisin kysynyt.

Sitten näihin muihin asioihin:

Edustaja Mäkelä perussuomalaisista otti mukaan keskusteluun tämän luottamuksen oikeusjärjestelmään, ja se on äärimmäisen tärkeää, että meidän täytyy voida luottaa meidän tuomioistuimiimme ja syyttäjiimme ja poliisiin ja laillisuusvalvontaan. Valitettavasti tietysti viime vuosina olemme nähneet ikäviä tapauksia, jotka horjuttavat sitä meidän luottamustamme, ja silloin meidän ei tarvitse ihmetellä sitä, että kansalaisilla on epäluottamusta lain kanssa työskenteleviin ihmisiin, kuten tuomarit, syyttäjät, ehkä poliisikin, ja se on to-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 55/2018 vp

della ikävää. Itse olen toiminut pitkään virkamiehenä ja yrittänyt tunnollisesti aina noudattaa lakia sen kyvyn ja osaamisen mukaan, mikä minulla on ollut, ja on äärettömän tärkeää kiinnittää näihin asioihin huomiota.

Siitä oikeastaan pääsen aasinsiltaa rakkaaseen puheenaiheeseeni eli tuomioistuimiin, joiden resursseista jaksan aina olla huolestunut. Olisin toivonut, että oikeuskansleri kertoisi ja vastaisi: miten te näette laillisuusvalvojana oikeusistuinten tilanteen? Tästä on jo muutamia vuosia aikaa, kun julkisuudessa oli puhetta, että tuomioistuimissa oli tehty tutkimusta erityisesti tuomarien työuupumuksesta.

Me puhumme usein siitä, kuinka meidän pitää saada lisää oikeusturvan takeita ja kuulemisia ja prosesseja, mitkä ovat tietysti tärkeitä kaikkien oikeusturvan kannalta ja kuuluvat siihen hyvään oikeudenkäyntiin, mutta monesti unohtuvat sitten ne huolelliset ja erittäin korkean työmoraalin omaavat tuomarit siellä kärjäoikeuksissa. Onko teillä näkemystä siitä, miten se heidän jaksamisensa? Koska kuitenkin kun katsoo esimerkiksi tätä teidän kertomustanne, sivulta 114 eteenpäin, siellä on huomautuksia ja on käsitelty kärjätuomareiden ja tuomareiden ja tuomioistuinvirkamiesten toimintaa, ja täällä on esimerkkinä, että hallinto-oikeudessa asiakirja viipyi yli kaksi viikkoa. Varmaan aika harvinaista, että niin kiire on, mutta miten näette tätä tilannetta? Tämähän jo kertoo, että ehkäpä siellä on kiire, en tiedä.

Sitten siitä kärjätuomarin työn vastuullisuudesta kertoo täällä ratkaisu siitä, että kun on ollut virheitä rangaistusvaatimuksen ja tuomion välillä, niin viimekätisen vastuun siitä oikeellisuudesta kantaa aina kärjätuomari. Elikä syyttäjä on saanut siinä kevyemmän huomautuksen, että syyte on ollut vääränlainen, ja tuomioistuin kun ei ole huomannut sitä, niin tuomari on saanut sitten vakavamman huomautuksen tästä asiasta. En tiedä nyt ihan tarkkaan, minkä tyyppisiä ja painoisia huomautuksia nämä ovat, kun en ole näitä koko ratkaisuja lukenut vaan tämän teidän kertomuksenne. Mutta tämä työn paineistus ja nämä kertovat siitä, kuinka paljon me vaadimme tuomioistuimelta.

Olen täälläkin monesti sanonut, että kun me teemme koko ajan lisää lainsäädäntöä ja joka ikisessä hallituksen esityksessä lukee ”ei resurssivaikutuksia” ja jos me annamme lisätehtäviä — me olemme täällä keskustelleet paljon sotesta ja päivähoidosta ja lastensuojelusta ja monesta muusta — niin jokainen tajuaa, että tarvitaan resurssit, mutta miten tuomioistuimen kohdalla se on aina niin, että kun annetaan uusia tehtäviä, sillä ei ole resurssivaikutuksia? Tästä olisin toivonut, että oikeuskansleri hieman kertoisi, minkälaisia havaintoja teillä on. Elikä se on minun huolenaiheeni, ja minusta aina tuntuu, että aina unohdetaan se, joka sitä työtä siellä toisessa päässä tekee.

Tästä ei ole kauan aikaa, kun minä... Täällä on ollut erilaisia toivomuksia päivästä sille ja päivästä tälle asialle. Itse olen tuomioistuimessa toiminut penkin molemmilla puolilla auskultoidessani ja hovioikeudessa töissä ollessani ja sitten ollessani myös avustajana ja maistraatin edustajana siellä edunvalvonta-asioissa ja nähnyt sitä monipuolisesti, ja toivoisin, että ihmiset kävisivät päivän tuomioistuimessa tutustumassa siihen päivään. Monet tekevät 12—15-tuntista päivää, ja kärjätuomareillahan ei ole työaikaa lainkaan. Se on hyvä muistaa, että heille ei makseta ylityökorvauksia.

Ehkä viimeisenä, jos sallitte, puhemies ja oikeuskansleri, jos voisitte ottaa kantaa siihen, kun tuossa kyselytunnilla oikeusministeri totesi tästä Euroopan neuvoston Venetsian suosituksesta, että se ei koskisi tämäntyyppisiä asioita ja uudistuksia, joka nyt on kyseessä. Pystyttekö te kertomaan teidän näkemyksenne, että onko siinä joku raja, minkätyyppisiä vaalijärjestelmiä se koskee? Koska professori Lavapuro on julkisuudessa jo todennut nais-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 55/2018 vp

tä asioista, että vaalit järjestetään nyt liian myöhään, ja on puhunut myös tästä Venetsian suosituksesta, tästä Euroopan neuvoston suosituksesta, niin vaikka ymmärrän, että te olette jäävännyt itsenne tästä sote-asiasta, toivon, että pystyisitte kertomaan, mikä tämä suositus nyt oikein on. Itse en ainakaan sitä löytänyt.

17.32 Joona Räsänen sd: Arvoisa puhemies! Tämä oikeuskanslerin vuosikertomus tarjoaa aina erittäin hyvän mahdollisuuden keskustella tärkeistä asioista, niin lainsäädännön laadusta kuin myös sitten ihan jo perusoikeuksien toteutumisestakin. Kyllä meidän kansanedustajien täytyy näille isoille aiheille myös antaa painoarvoa, ja niistä täytyy keskustelua käydä.

Tästä lainsäädännön laadustahan on paljon keskusteltu viime vuosina. Sehän ei ole ainoastaan vaikkapa tämän hallituksen syntejä, että lainvalmistelun laadussa on tapahtunut pieniä tipluja, vaan niitä on ollut jo aikaisemminkin. Tämä on kyllä sellainen asia, joka meidän ihan kaikkien lainsäätäjien tulisi huomioida ja tähän hakea muutosta, jotta päästäisiin kestävämpään tilanteeseen. Nythän monessa asiassa on todella käynyt niin, että oikeuskansleri on ollut paljon vartijana ja myös joutunut puuttumaan siihen lainsäädäntöön, jota valtioneuvostossa ollaan oltu suunnittelemassa. Se toisaalta kyllä kertoo sen, että oikeuskanslerin toiminta on ollut siltä osin hyvää ja tämä järjestelmä toimii.

Mutta nyt, kun tästä vuosikertomuksesta keskustellaan ja oikeuskansleri itse on täällä paikalla ja hyviin tapoihin on kuulunut se, että oikeuskanslerilla on ollut tässä lopussa siten mahdollisuus käyttää vielä puheenvuoro ja varmaan vastata näihin kysymyksiin, joita täällä on tullut, niin itse pyytäisin vielä, että voisitte tässä eduskunnan edessä, että saadaan se kirjoihin ja kansiin, vahvistaa myös tämän Oikeuskanslerinviraston lausunnon liittyen tähän vaaliaikaan. Kun tässä aikaisemminkin kyselytunnilla siitä käytiin keskustelua, onko se nyt noin puoli vuotta vai kuusi kuukautta, niin tämä olisi hyvä. Tiedän, että tästä itse sisällöstä olette itsenne jäävännyt, mutta varmaan voitte vahvistaa tämän oman virastonne kannan siitä, mikäli jotain uutta lainsäädäntöä ollaan tekemässä ja uusia vaaleja järjestämässä, pitääkö siinä välissä olla kuuden kuukauden väli. Tämän selvittäminen eduskunnan edessä olisi kyllä varmasti paikallaan ja tukisi tätä keskustelua, jota tästä asiasta nyt käydään, jottei jää sitten yhtään kysymysmerkkiä sen suhteen, mikä on Oikeuskanslerinviraston ja samalla oikeuskanslerin kanta.

Samalla voisi hieman jatkaa tuota edustaja Meren kysymystä, kun tähän Venetsian komission raporttiin ja suosituksiin viitattiin ja kun ne todella koskevat sellaista tilannetta, ettei aina fundamentaalisia asioita esim. vaalilainsäädännöstä olla muuttamassa. Mutta nyt hän elämme tilannetta, jossa eduskunta tulee esimerkiksi päättämään, minkälaisilla edellytyksillä me annamme ihmisille vaalikelpoisuuden — vaalikelpoisuuden. Kuka saa olla tulevissa vaaleissa ehdolla? Se on aika fundamentti asia, jos mietitään vaalijärjestelmää. Tälläkin osin voisi kuvitella, että näillä kansainvälisillä suosituksilla olisi kyllä jonkunäköinen painoarvo.

Arvoisa puhemies! Ainut kysymys, mihin toivon oikeuskanslerin tässä vastaavan, on todella se, että vahvistatte tämän virastonne kannan liittyen tähän vaaliaikatauluun ja siihen, että siinä pitää olla lainsäädännön valmistumisen jälkeen kuuden kuukauden väli.

17.35 Markku Eestilä kok: Arvoisa puhemies! Yleinen lain kunnioitus on aika vaikea asia määritellä, ja ilmeisesti kukaan ei pysty arvioimaan senhetkistä tilaa, niin että enem-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 55/2018 vp

mänkin se pitää kansanedustajien ja varmaan ministerien ja lainsäädännön tasosta vastavien virkamiesten itse arvioida ja olla joku näkemys, missä mennään.

Arvoisa oikeuskansleri, minä pyytäisin teitä hieman arvioimaan, missä menee tämän hetkinen lain kunnioitus Suomessa, ja puutun pariin esimerkkiin, joita voidaan sitten käyttää ikään kuin pohjana tässä arvioinnissa. Ainakin tähän saakka ja tällä hetkelläkin Suomessa on totuttu luottamaan toisiin ihmisiin ja yhteiskunnan instituutioihin, jotka muodostavat sitten sen lain kunnioituksen pohjan ja perustan, jolla koko yhteiskunta pyörii, ja se oikeastaan on meidän kilpailukykyämme lähtökohta, että me luotamme toisiimme ja pysytymme toimimaan luotettavassa ilmapiirissä.

Kun tänä päivänä katsoo uutisointia esimerkiksi Lex Kittilästä, kuntalain muutoksesta, joka 2017 säädettiin, niin nyt näyttää kuitenkin siltä, että jo korkealla virkamiestasolla arvioidaan joku tämän talon säätämä laki perustuslain vastaiseksi, vaikka se on käynyt perustuslakivaliokunnassa ja on siellä hyväksytty ja siellä ei ole ollut moitetta lain säätämistä järjestyksestä. Jotenkin tuntuu, että pitäähän meidän ruveta nyt jo arvioimaan tätä asiaa, mihin me joudumme, jos meillä kansalaiset ja jopa yhteiskunnan demokraattiset institutiot alkavat arvioida lakeja, ovatko ne yleensä noudatettavissa vai ei.

Toinen juttu, jonka haluaisin nostaa esille, on se meidän Suomen ja Norjan välinen valtiosopimus koskien Tenon kalastusta. Siellähän oli viisi perustuslaillista oikeutta, jotka sitten määrittivät ikään kuin niitä raameja, mihin tämän sopimuksen pitää mennä ja joita pitää ottaa huomioon, ja ainakaan itse en huomannut, että kovin vahvasti olisi näitä viittä oikeutta, jotka perustuslaissa on määritetty pykälätasolla, punnittu ja arvotettu keskenään. Se on johtanut myös siihen, että kansalaiset taistelevat ikään kuin keskenään ja eri kansalaisryhmät taistelevat keskenään, ja se ei ole hyvän lainsäädännön eikä hyvän valtiosopimuksen tunnusmerkki. Jotenkin, kun nyt kolme vuotta menee nopeasti ja 2019 tämä valtiosopimus tulee uudelleen tarkasteltavaksi, pitäisikö oikeuskanslerin mielestä jo nyt ennalta ehkäisevästi, koska aika menee nopeasti, asettaa jonkunmoinen korkeasti oikeusoppineitten työryhmä, joka alkaisi nimenomaan juridiselta pohjalta arvioimaan tulevaa sopimusta ja sen sisältöä, ettemme joudu taas samanlaiseen erittäin kiireiseen tilanteeseen, jossa kaikki nämä perusoikeuksien punnitukset jäävät de facto tekemättä ja sitten ikään kuin teemme taas jonkunlaisen, joka ei tyydytä kansanryhmiä, ja tämä taistelu ihmisten välillä sitten jatkuu?

Toinen varapuhemies Tuula Haatainen: Myönnän vastauspuheenvuoron oikeuskansleri Pöystille, 5 minuuttia.

17.38 Valtioneuvoston oikeuskansleri Tuomas Pöysti: Arvoisa puhemies! Tässä tuli erittäin laajoja kysymyksiä. Hyvin tiiviitä vastauksia:

Ensinnäkin tästä työnjakoteemasta. Minä itse olen avoin sille, että asia katsotaan avoimesti ja sen näkökulmasta, mikä olisi tehokkain tapa varmistaa laillisuutta ja myöskin tätä oikeudentuntoa ja luottamusta lakiin. Oma henkilökohtainen ajatukseni on ollut se, että varmasti tätä oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin välistä työnjakolakia on myöskin syytä tarkastella, mutta tässä on hyvä tietysti noudattaa hyvää lainvalmisteluprosessia ja arvioida se asia kunnolla eikä vain heittää tämmöisiä päivänperhosia. Oma näkökulmani osittain heijastuu tästä kertomuksesta. Näen kyllä, että oikeuskanslerilla on aika vahva sarka tämmöisissä rakenteellisissa kysymyksissä ja hyvään lakiin ja luottamukseen liittyvissä kysymyksissä.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 55/2018 vp

Sitten tähän lainvalmistelun tilaan. Vastaisin kiteytetysti, että lainvalmistelun tila tällä hetkellä on vaihteleva. Yksi keskeinen pulma siinä, muttei ainoa pulma, on aika, eli isoissa asioissa ei välttämättä ole riittävästi aikaa siihen. Omasta näkökulmastani voisin todeta siten sen — ja tämä ei liity mihinkään yksittäiseen hallitukseen — että kun uusi hallitus muodostetaan, niin tulee sitten sellainen käsitys ja toive siitä, että paljon saadaan aikaiseksi, mutta se neljän vuoden vaalikausi on kovastikin lyhyt, eli me tarvitsemme kyllä semmoista yhteistä näkemystä siitä, mitä siinä ajassa voidaan tehdä ja mitkä ovat aidosti ylivaalikautisia asioita. Tarvitaan myöskin kyvykkyyttä sovittaa yhteen erilaisia oikeudellisia näkökohtia hyvissä ajoin, mihin tässä viimeisessä puheenvuorossa ansiokkaasti viitattiin, koska harvemmin on vaikeissa lainsäädäntöhankkeissa kysymys siitä, että on vain yhdestä perusoikeudesta kiinni, vaan kysymys on siitä, että löytää niitten eri näkökohtien välillä tasapainon. Tämä tasapainopunninta on nähdäkseni yksi sellainen tällä hetkellä heikko kohta lainvalmistelussa. Osittain on kysymys myöskin osaamisasioista.

Ehkä tulevana painotuksena oikeuskanslerin toiminnassa itse näkisin, että oikeuskanslerin on syytä pystyä työskentelemään perus- ja ihmisoikeuksien ja ylipäänsä tämän meidän toimivan yhteiskuntamme kannalta isojen teemojen parissa. Tällä hetkellä yksi tärkeä tematiikka on tietysti digitalisaatio ja digitaalisiin palveluihin liittyvä kysymys, ja toinen on tietysti näitten suurten reformien onnistunut toteutus niin, että sitten kun eduskunta on säätänyt lainsäädäntöä, niin se pystytään myöskin toimeenpanemaan asianmukaisella tavalla.

Tästä siirryn siihen näkökulmaan, joka oikeastaan yhdistää kysymystä tähän tuomioistuinelaitosten tilaan, että nähdäkseni lainvalmistelun yksi pulma on myöskin se, että siinä on taipumusta irrota näistä käytännön toimeenpanon ongelmista. Oma lyhyt kokemukseni oikeuskanslerin tehtävässä on, että meidän täytyisi kyllä vähän vakavammin miettiä niitä ihmisiä, jotka lainsäädäntöä joutuvat panemaan täytäntöön niin tuomioistuimissa kuin viranomaisissa tai sitten kansalaisina tai yrityksinä, jotka sitä soveltavat. Eli tämä toimeenpanonäkökulman tuominen myöskin proaktiivisesti siihen valmisteluvaiheeseen olisi tärkeää, ja siinä tietysti yksi pieni toimija voi olla myöskin oikeuskansleri, jolla on kuitenkin hyvä näkökulma siihen kokonaisuuteen.

Tuomioistuinten tilasta. On vähän varottava sitä, että varsinkin tältä paikalta, tästä asemasta lähdetään ottamaan tällaisia resurssikysymyskantoja, koska asia on aika monimuotoinen, mutta kyllähän meillä oikeuslaitos toimii lähtökohtaisesti nyt aika kapeilla resursseilla. Erityisesti huolta olisi kannettava siitä, että pystyisimme asioita ensi vaiheessa käsittelevissä muutoksenhakulautakunnissa, esimerkiksi sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnassa, sekä ensimmäisenä asteena toimivissa hallinto-oikeuksissa ja kärjäoikeuksissa varmistamaan asianmukaisen käsittelyn, ja tähän olisi syytä kyllä kiinnittää vakavaa huomiota. Se voi tarkoittaa budjettipäätöksiä, mutta ei yksistään sitä vaan myöskin sitä, että asioiden organisointi, tuomioistuimen johtaminen — siinä on paljon tuomioistuinten eroja — antaa mahdollisuuden siihen hyvän työn tekemiseen.

Viimeisenä asiana oli kysymys tästä Venetsian toimikunnasta. Ensinnäkin luottamuksen oikeuskanslerin instituutioon, nimenomaan perustuslailliseen instituutioon, vuoksi minä en ole itse käsitellyt tätä sote-asiaa, ettei tule lausuttua kahdesti samassa asiassa taikka valtiopäiväasiassa, joten varsinaisesta jääviydestähän ei ole kysymys. Asia on myöskin eduskunnan valiokuntakäsittelyssä, eli ei ole ehkä syytä mennä kaikkiin yksityiskohtiin täällä, mutta lyhyesti tähän ydinkysymykseen. Venetsian toimikunta on Euroopan neuvoston asiantuntijaelin, joka on antanut yleisen suosituksen siitä, mikä on hyvä käytäntö, hyvä

Pöytäkirjan asiakohta PTK 55/2018 vp

tapa vaaliasioissa. Sehän ei oikeudellisesti sellaisenaan velvoita, mutta siitä kumpuaa ajatus siitä, että vaalien kannalta olennaiset asiat täytyy olla hyvissä ajoin tiedossa ennen vaaleja. Myöskin sitten tähän täsmäkysymykseen: vahvistan sen ja ajattelen itse samalla tavoin kuin valiokunnalle on meidän virastosta ilman minun ohjaustani vastattu, eli täytyy olla mahdollisuus asettaa ehdokkaat, hankkia heille rahoitus ja käydä sitten asiallinen vaalikampanja. Kysymys on tämmöisen demokratian peruselementin toimivuudesta. No, silloin kun ei ole vaaliviranomaisorganisaatio ja vaalipiirijako auki, nämä kansainväliset suositukset jättävät enemmän harkintavaltaa, mutta sen vaalin täytyy olla aito ja sellainen, että siihen ehditään valmistautua. Yksi mittapuu on myöskin se, että meillä vaalirahoituslain säädäntö lähtee siitä, että on kuusi kuukautta se täsmällinen vaalirahoitusaika, jonka ilman erityisiä viranomaislupia voi vaaleihin valmistautua.

Ihan minuutissa lopuksi tästä luottamuksesta lakiin. OECD teki ansiokasta työtä, ja Suomessahan on ollut erittäin korkea luottamus sekä lakiin että julkiseen valtaan. Tuomioistuimiin Suomessa luotetaan nyt erittäin hyvin. 82 prosenttia suomalaisista luottaa oikeuslaitokseen, vaikka kritiikkiäkin tulee. Sen sijaan luottamus ylintä valtiollista päätöksentekoa ja virkamiestoimintaa kohtaan on yli kahden vaalikauden trendinomaisesti laskenut, ja sen takia mielestäni meidän on syytä tehostaa tämmöistä pohdiskelua siitä, miten me laajassa yhteiskunnallisessa vuorovaikutuksessa voisimme palauttaa tämän luottamuksen siihen, että laki on punnittua ja siihen voidaan luottaa.

Muista huomioista otin tässä muistiinpanoja. Esimerkiksi sitä, että eduskunta saa oikeat ja riittävät tiedot eri muodoissa, meidän täytyy seurata. — Kiitoksia, arvoisa puhemies.

Keskustelu päättyi.

Asia lähetettiin perustuslakivaliokuntaan.